
NOVINKY ZAHRANIČNÍ KNIHOVNICKÉ LITERATURY

Pokračování tématu čtení z Knihovny: knihovnické revue 1/2019.

KOVAČ, Miha a Adriaan VAN DER WEEL. Reading in a post-textual era [Čtenářství v posttextové době]. First Monday [online]. October 2018, vol. 23, no. 10 [cit. 2018-10-24]. ISSN 1396-0466.

Dostupné z: <https://doi.org/10.5210/fm.v23i10.9416>

V posledních pěti desetiletích dochází k postupnému upřednostňování vizuálních médií před textovými, a také kratších textů před texty dlouhými. Důležitou roli v tom hraje obrazovka, z níž se dlouhé texty hůře čtou, resp. je obtížné dosáhnout stejné míry porozumění jako u tištěného dlouhého textu. Více pozornosti získává zvukový a audiovizuální obsah na webu. Může se tak zdát, že vstupujeme do posttextové doby.

Přesto existují oblasti, v nichž jsou psané (a často tištěné) dokumenty klíčové. Ačkoliv v Evropě a v USA od počátku 90. let 20. století dochází ke snižování objemu produkce tištěných novin a časopisů, díky Asii (hlavně Číně a Indii) jsme ještě v letech 2012 až 2016 byli svědky celosvětového nárůstu objemu této produkce. Odhaduje se, že v roce 2016 více než třetina světové populace pravidelně četla tištěné deníky. I v oblastech, kde došlo k poklesu tištěné produkce, je zaznamenáván nárůst čtení digitálních zpráv (jedná se skutečně o čtení, neboť na většině zpravodajských serverů dominuje textový obsah). Dokonce i některé sociální sítě jsou založeny na textovém obsahu (Twitter) nebo obsahu textově-obrazovém (Facebook). Sociální sítě využívající převážně text v roce 2017 využívala třetina světové populace (jenom samotný Facebook měl 2,2 miliardy uživatelů). Textovou podobu má také většina krátkých zpráv v rámci online chatu, a rovněž e-mailů. Vysoký počet uživatelů se navíc věnuje psaní blogů či údržbě webových stránek. Bez textu se neobejdou ani obrázky či filmy – text je používán k navigaci nebo např. k zaznamenání metadat. Lze tedy shrnout, že každodenně se na celém světě čte nesmírně mnoho textů a psaná slova tvoří nedílnou součást života online.

Pokud jde o knihy, nejsou k dispozici dobře porovnatelná data z různých zemí, čísla můžeme pouze odhadovat na základě dílčích údajů. Zatímco v 50. letech 20. století bylo na celém světě ročně vydáno pět miliard exemplářů knih (1,6 knihy na hlavu), po roce 2000 to už mohlo být kolem šesti miliard (vzhledem k nárůstu populace ovšem již pouze 0,9 knihy na hlavu). V případě e-knih je situace ještě složitější, neboť nejsou k dispozici relevantní statistické údaje z velkých zemí (Čína či Indie) ani od velkých společností (Amazon). Nelze tedy zjistit, zda produkce e-knih v posledních letech roste či klesá. S jistotou se dá tvrdit, že v oblasti vědeckého publikování se v posledních čtyřiceti letech těžiště přesouvá z monografií k časopisům. Celkově tedy produkce knih může růst, tento růst ale neodpovídá nárůstu počtu obyvatel na planetě Zemi. Zároveň méně knih neznamená menší produkci textů, byť v digitální komunikaci (např. na sociálních sítích) se často jedná o kratší útvary. Jinými slovy množství textů vytvářených a čtených na internetu naznačuje, že čtení hraje významnější roli než v minulosti. S rostoucím počtem textů ale zároveň dochází k jejich zkracování. Přirozeně to vyplývá i z povahy internetu jako média, pro které je charakteristická rychlost. Kratší texty jsou ze své podstaty jednodušší a obsahují omezenější slovní zásobu. Čím jsou uživatelé méně zvyklí číst složitější texty s bohatou slovní zásobou, tím méně je pravděpodobné, že budou sami vyhledávat delší text (jde především o uživatele s nižším vzděláním). Čtení je navíc náročnější činností než vnímání obrázků (ty představují méně náročnou formu zábavy). Kniha tak – v podstatě již od počátku rozhlasu, filmu a televize – ztrácí své historické výsadní postavení a je nahrazována jinými formami zábavy. Je však třeba doplnit, že

čtenářské postupy se přizpůsobují kulturnímu a společenskému prostředí v daném čase a místě a také požadavkům čteného textu. Podrobnější pohled nám umožní model pracovní a dlouhodobé paměti. Zatímco v dlouhodobé paměti ukládáme znalosti, pracovní paměť má omezenou kapacitu, takže v ní může být v jeden okamžik uloženo pouze omezené množství informací (proto také multitasking ve skutečnosti znamená pouze rychlý přechod mezi různými úlohami). Nedostatečnou kapacitu pracovní paměti však můžeme do značné míry překonat automatizací duševních procesů. Čím lépe umíme dekódovat význam slov, tím méně času nám tato činnost zabírá a tím v pracovní paměti zůstává více prostoru pro porozumění textu. Čím více také čteme, tím širší máme slovní zásobu. Z výzkumu vyplynulo, že pokud text obsahuje méně než dvě procenta neznámých slov, umíme jejich význam odhadnout (odvodit si jej ze souvislostí).

Budování slovní zásoby záleží na tom, co a jak čteme. Různé způsoby čtení můžeme zjednodušeně rozdělit do tří skupin – na orientační čtení (angl. *skimming*; spočívá v tom, že text pouze „prolétneme“ a zjistíme, o čem pojednává), na soustředěné čtení (angl. *immersive* nebo *absorbed reading*; spočívá v tom, že se do příběhu ponoříme natolik, že přestaneme vnímat reálný svět kolem sebe) a na důkladné čtení (angl. *in-depth* nebo *deep reading*; jde o kognitivně náročnou činnost, při které porovnáváme to, co již víme, s novými informacemi a slovy z textu). V poslední době se začíná více uplatňovat orientační čtení na obrazovce oproti čtení dlouhých textů v tištěné podobě.

V metastudii z roku 2017 bylo prokázáno, že v 91 % zkoumaných studií, ve kterých se pracovalo s textem o více než 500 slovech, byly při zjišťování míry porozumění textu zaznamenány lepší výsledky při čtení tištěných textů než při čtení textů v digitální podobě. Na míru porozumění mělo negativní vliv i posouvání textu po obrazovce (angl. *scrolling*). Tištěný text se lépe osvědčil i v případě, kdy bylo cílem textu detailně porozumět. Není bez zajímavosti, že téměř 90 % zkoumaných studií se účastnily děti školního věku, tedy tzv. digitální domorodci. Pokud jde o vědce, často si (v případě, že nejsou omezeni cenou nebo způsobem dodání textu) tisknou texty, které mají v úmyslu studovat podrobně. Rovněž tzv. digitální domorodci při podrobném studiu upřednostňují tištěné učebnice.

Ve druhé metastudii (ta byla v době vydání článku v procesu recenzování), která se omežila na výzkumy zahrnující digitální texty bez hypertextových odkazů apod. (tj. na texty, které se prakticky neliší od textů tištěných), bylo zjištěno, že tištěné texty se více osvědčují, pokud je čas na čtení omezen a pokud uživatelé čtou informačně orientované texty (ne příběhy). Zároveň se ukázalo, že míra, do které se papír osvědčuje, ve studiích od roku 2000 do roku 2017 roste. To může vyplývat z horší pozornosti při čtení z obrazovky. Pokud do budoucna převáží orientační čtení nad čtením důkladným, může se svět uživatelů online médií zúžit a stát se povrchnějším. Na druhou stranu pokud se nám podaří důkladné čtení tištěných textů zkombinovat s přemýšlením rychlostí online multitaskingu při vyhledávání informací, může to vést ke zcela novým duševním schopnostem a způsobům přemýšlení.

KUIJPERS, Moniek M. Bibliotherapy in the age of digitization [Biblioterapie ve věku digitalizace]. *First Monday* [online]. October 2018, vol. 23, no. 10 [cit. 2018-10-24]. ISSN 1396-0466. Dostupné z: <https://doi.org/10.5210/fm.v23i10.9429>

Ponoří-li se čtenář do děje knihy, může to pro něj být únik z reality, může tím posílit svoji schopnost empatie, zbavit se následků prožitého traumatu, lépe porozumět sobě i ostatním, eventuálně se identifikovat s postavami z knihy. Čtení beletrie lze tedy pokládat za činnost prospěšnou pro udržení duševního zdraví. Právě z tohoto předpokladu vychází biblioterapie, kterou můžeme zhruba vymezit jako využití knih pro realizaci intervenční

strategie, jejímž cílem je zabránit konkrétnímu chování, zmírnit některé potíže nebo pomoci se vyrovnat s životními problémy. Často je rozlišována kognitivní a kreativní biblioterapie; v tomto příspěvku je biblioterapií míněna kreativní biblioterapie, tedy využití beletristických textů při terapii. Biblioterapie v každém případě vždy zahrnuje jak čtení, tak mluvení o přečteném.

Ačkoliv současná digitální doba s sebou nese ústup čtení dlouhých textů a zhoršující se pozornost, přináší také pozitiva – vznikly velké komunity a platformy pro sdílení zážitků ze čtení (např. Goodreads). Jsou volně dostupné a díky tomu je může využívat každý. Mohou sehrát úlohu i v biblioterapii – někdy je důležitější sdílet zážitky z přečtených knih než vlastní soustředěné čtení.

Pohroužení se do četby může čtenáři přinést podobné zážitky jako uvědomění (ve smyslu angl. *mindfulness*) a příspěv k pocitu duševní pohody (angl. *well-being*). Právě zkoumání příznivých vlivů čtení beletrie na získání subjektivního pocitu duševní pohody se v posledních dvou desetiletích stalo předmětem řady výzkumů. Z nedávno provedeného výzkumu dokonce vyplynula existence vztahu mezi čtením knih a dlouhověkostí.

Biblioterapii, která má své kořeny již ve starověkém Řecku (knihovny byly označovány jako místa pro léčbu duší), je v poslední době věnována značná pozornost. Vznikla např. organizace ReLIT, která se zaměřuje na získávání vědeckých důkazů o účinnosti různých forem biblioterapie a nabízí tematické kurzy. Především ve Spojeném království existují také národní programy, díky kterým jsou pro praktické lékaře a pro knihovny připravovány seznamy vhodných biblioterapeutických titulů. Problémem však zůstává skutečnost, že je k dispozici jenom velmi málo dokladů o účinnosti těchto programů.

Zastánci kreativní biblioterapie často zdůrazňují důležitost výběru správného textu. Tím se obvykle stává klasická literatura. Zatím však nebylo zjištěno, zda je přínosnější vlastní ponoření se do knihy, kvalita čteného textu nebo reflexe přečteného.

Je třeba uvažovat i o vlivu digitálního prostředí na kognitivní schopnosti lidí a ve výsledku také na pocit duševní pohody. Zatím není např. ani zřejmé, zda trávení času u obrazovky má negativní vliv pouze na kvalitu pozornosti, pokud jde přímo o čtení textu na obrazovce, nebo zda se to přenáší i jinam. V každém případě platí, že z hlediska biblioterapie je možnost zapojit se do platform typu Goodreads přínosná – biblioterapii tak mohou lidé využívat zcela zdarma, navíc zapojení do online komunity může být pro řadu osob velmi motivační.

Do budoucna bude vhodné se více zaměřit na výzkum dlouhodobého vlivu soustředěného čtení na každodenní život (dosud se výzkumné aktivity zaměřovaly prakticky výhradně na to, co čtení přináší z krátkodobého hlediska).

SORRENTINO, Pasqualina. The mystery of the digital natives' existence: Questioning the validity of the Prenskian metaphor [Záhada existence digitálních domorodců: Zpochybnění oprávnosti prenskianovské metafory]. *First Monday* [online]. October 2018, vol. 23, no. 10 [cit. 2018-10-24]. ISSN 1396-0466. Dostupné z: <https://doi.org/10.5210/fm.v23i10.9434>

Pro generaci lidí, kteří vyrůstali (vyrůstají) s digitálními technologiemi, se používá řada označení – síťová generace, generace... nebo např. mileniálové. Velmi se ujalo jejich označení jako tzv. digitálních domorodců, s nímž přišel Marc Prensky již v roce 2001. Většina vědců však má k tomuto označení výhrady – nese v sobě totiž myšlenku, že technologické schopnosti jsou vrozené, nikoliv naučené. Otázkou tedy zůstává, zda je používání této metafory opravdu vhodné.

Podle Prenského jsou pro digitální domorodce (na rozdíl od digitálních imigrantů) charakteristické následující vlastnosti – lépe umějí pracovat na více věcech zároveň (multitasking), přičemž souběžně, učí se interaktivně, upřednostňují náhodný

přístup k informacím prostřednictvím hypertextu, odmítají vážnou práci a mají raději počítačové hry, upřednostňují grafiku před textem a mají potřebu být připojeni k síti. Pokud jde o rozdělení generací, lze zmínit pojetí Dona Tapscotta. Ten pracuje se čtyřmi generacemi – s lidmi narozenými mezi lety 1946 a 1964 (tzv. Baby Boomers), od poloviny 60. let do počátku let 80. (generace X), od začátku 80. let do přelomu tisíciletí (generace Y) a od roku 1998 dále (generace Z). Poslední zmiňovaná generace jsou lidé, kteří nezažili svět bez chytrých zařízení a širokopásmového připojení k internetu.

V oblasti vzdělávání se stále často pracuje s Prenského metaforou digitálních domorodců a imigrantů, byť – jak již bylo uvedeno – ji nelze pokládat za příliš šťastně zvolenou, neboť svádí k tomu, že schopnost práce s digitálními technologiemi je vrozená. Koneckonců ukázalo se, že neexistuje žádný důkaz o tom, že nynější generace studentů používá výrazně odlišné styly učení, disponuje novými schopnostmi nebo sofistikovaně používá digitální technologie. Proklamovaná digitální propast mezi studenty a učiteli tak nemá oporu v empirických zjištěních. Prenského model zkrátka realitu příliš zjednodušuje.

Digitální domorodce a imigranty nelze pokládat za dvě zcela rozdílné skupiny lidí. Roli nehraje věk, ale míra obeznámenosti s digitálními technologiemi a zájmu o ně. Vhodnější je tedy uvažovat o kontinuu vztahu k digitálním technologiím, ne hovořit o přesné hranici mezi dvěma skupinami.

Srovnají-li se výsledky více studií, je zřejmé, že studenti narození po roce 1984 nevykazují hlubší znalosti technologií, často se omezují na dovednosti vztahující se k práci s kancelářskými balíky, psaní e-mailů, používání Facebooku a brouzdání po internetu. Jinými slovy obvykle nepoužívají pokročilé technologie a pokročilý není ani způsob, kterým používají jednodušší technologie. Digitální domorodci jsou obecně spíše pasivními konzumenty informací, ne tvůrci odborného obsahu. Navíc údajný multitasking znamená spíše umění rychle přepínat mezi úlohami než realizovat více činností zároveň. Z dalších studií vyplývá stále výraznější vliv socioekonomických faktorů – právě ty předurčují technologické dovednosti, schopnosti a zvyky. V tomto směru se hovoří i o tzv. digitální elitě. Kromě socioekonomického statusu hraje důležitou roli i zkušenost, širší používání technologií a pohlaví.

Metaforické vyjádření generace digitálních domorodců může získat smysl v okamžiku, kdy bude toto pojetí podrobněji rozpracováno. Jednou z možností je rozdělení uživatelů technologií do čtyř vzájemně disjunktních skupin podle úrovní; těmito skupinami pak jsou pokročilí, běžní a nepravdělní a uživatelé, kteří s technologiemi pracují pouze na základní úrovni.

Novější metaforou pak je tzv. digitální tavící kotlík (angl. *digital melting pot*). Tato metafora vychází z představy, že rozdělování uživatelů digitálních technologií do konkrétních skupin není účelné. Objevuje se i jednoduché rozlišování mezi návštěvníky webu (používajícími web jako nástroj k realizaci konkrétních úloh) a jeho trvalými obyvateli (ti na webu tráví značnou část svého času).

SCHILHAB, Theresa, Gitte BALLING a Anežka KUZMIČOVÁ. Decreasing materiality from print to screen reading [Od čtení z papíru ke čtení z obrazovky – snižující se míra ukotvení v hmotném světě]. *First Monday* [online]. October 2018, vol. 23, no. 10 [cit. 2018-10-24]. ISSN 1396-0466.

Dostupné z: <https://doi.org/10.5210/fm.v23i10.9435>

Přechod od čtení tištěných textů ke čtení textů digitálních má vliv na to, jak čteme, i po tělesné (biologické) stránce. Historicky byla mysl vnímána odděleně od těla. Přitom při čtení – stejně jako při ostatních činnostech – jsme neustále v interakci se svým okolím, a to jak na makroúrovni (např. sedíme-li při čtení v křesle), tak na mikroúrovni (tj. na úrovni nervových buněk). Samotné čtení je tak propojeno s tím, co při něm naše tělo dělá. To má vliv na to, co a jak dobře si z přečteného pamatujeme.

Ačkoliv texty nesou význam (z hlediska sémantiky), mají také svou hmotnou podobu. Při čtení vnímáme nejenom samotný obsah, ale také např. to, že tištěná kniha má konkrétní obálku. Naproti tomu čtečka e-knih může obsahovat řadu různých textů a jako hmotný objekt není spojena s žádným konkrétním textem. Zdá se však, že obsah tištěného textu si vybavujeme lépe i díky tomu, že ve fázi kódování (zapisování), která je spojena se samotným čtením, pracujeme s hmotným objektem. Na práci s ním jsme z biologického hlediska lépe připraveni – text vnímáme na více úrovních, z nichž všechny se podílejí na vytváření nervového korelátu, což je svazek nervových buněk aktivních v průběhu čtení. Otázkou je, co se s tímto svazkem stane, pokud čtení z papíru nahradíme čtením z obrazovky. Hmotná podstata digitálního textu je pochopitelně značně okleštěná. Ukotvenost ve fyzickém světě je totiž pro paměť velmi důležitá – svědčí o tom i např. metoda myšlenkového (paměťového) paláce (angl. *mind palace technique*), která je založena na tom, že paměť pracuje lépe, pokud si jednotlivé položky, které si máme zapamatovat, spojíme např. se známým domácím prostředím ze svého dětství. Podobně jako tento palác funguje tištěná kniha, resp. její hmotná podoba. Může se stát, že si na obsah vzpomeneme, pokud si vybavíme kupříkladu vůni knihy. Naopak pokud čteme e-knihu, časový a prostorový rozměr čtení je oproti čtení tištěné knihy jakoby obrácen – různé e-knihy čteme na stále stejném zařízení (jinými slovy hmotný objekt je stále stejný, byť vlastní text se mění), což svádí k pouhému orientačnímu čtení.

Obdobně je tomu v případě představivosti – už když se v dětství učíme mluvit, mluvíme a souběžně vnímáme jazyk. Díky tomu máme konkrétní zvuky, artikulaci nebo mimiku spojené s konkrétními jevy a událostmi. Ze své představivosti pak při čtení těží i dobří čtenáři. Důkladné čtení dnes v souvislosti s digitálním prostředím ustupuje čtení orientačnímu, což může být způsobeno i tím, že tištěnou knihu vnímáme – z hlediska toho, jak k ní budeme přistupovat, jak soustředěnou pozornost jí budeme věnovat – jinak než např. tablet, který používáme nejenom ke čtení, ale také k realizaci řady jiných činností. Otázkou tedy zůstává, jak do budoucna nejlépe podporovat důkladné čtení digitálních textů. Jednou z možností je používat konkrétní zařízení pouze pro konkrétní způsob čtení, jinou možností je např. se do důkladného čtení textu ponořit vědomě a nenechat se přitom ničím vyrušovat. To však pro řadu čtenářů nebude příliš snadná cesta.

STÖLE, Hildegunn. Why digital natives need books: The myth of the digital native [Proč digitální domorodci potřebují knihy: nepravdivé domněnky o digitálních domorodci]. *First Monday* [online]. October 2018, vol. 23, no. 10 [cit. 2018-10-24]. ISSN 1396-0466. Dostupné z: <https://doi.org/10.5210/fm.v23i10.9422>

Naučit se číst je dovednost, která vyžaduje značný trénink. S rozvojem využívání digitálních zařízení obvykle nabýváme dojem, že právě díky těmto zařízením mají děti značně rozšířené možnosti pro tento trénink. Málokdy se však ptáme, zda tomu tak skutečně je. Zaměříme se na děti ve věku od pěti do dvanácti let. Ty dnes jednoznačně spadají do kategorie tzv. *digitálních domorodců*, o kterých se často předpokládá, že využívají nové formy učení a vyžadují stejné prostředí bohaté na technologie jako je prostředí, v němž tráví svůj volný čas. Při těchto úvahách se však mnohdy zapomíná na to, že to, co žáci sami upřednostňují, nemusí být nutně totéž, co je třeba k úspěšnému studiu. Z výzkumů vyplývá, že samotný pojem digitální domorodec je v podstatě chimérou, neboť se nedá říci, že existuje jednotné pojetí jeho obsahu. Ukazuje se také, že většina digitálních domorodců jsou konzumenty obsahu, nikoliv jeho aktivními tvůrci. Převažuje jeho využívání za účelem zábavy, sociální interakce a vyhledávání informací, nikoliv za účelem tvořivé nebo kritické práce. Pouze velmi malá část digitálních domorodců rozvíjí své dovednosti nad rámec pouhého využívání technologií.

Řada batolat se zajímá o telefony a tablety jako hračky. V tomto směru není čemu se divit, neboť vidí své rodiče, jak je sami neustále používají. Ne všechny děti se na těchto digitálních zařízeních věnují hraní vzdělávacích her a ne všechny je upřednostňují před hrami, které jsou určeny spíše pro zábavu. Je třeba si také uvědomit, že se nedá říci, že by se používáním těchto zařízení děti připravovaly na digitální budoucnost – nástroje, které se používají dnes, nebudou zcela jistě těmi, které budou používány v budoucnu. Na druhou stranu naučit se dobře číst je dovednost, která je ještě potřebnější než v minulosti. Děti se potřebují naučit dobře číst, aby se uměly pohybovat v prostředí nových médií, uměly k informacím v tištěné i digitální podobě přistupovat kriticky a v dospělosti obstát v rychle se měnícím světě.

Je užitečné mít na paměti, že existují digitální zařízení, která jsou přímo určena ke čtení dlouhých textů, např. románů – jsou to čtečky e-knih, např. Kindle. Pouze málo dětí však využívá digitální zařízení k důkladnému čtení. Obvykleji upřednostňují aktivity, které vnímají jako atraktivnější (chatování nebo hraní her) nebo nutné (úkoly do školy). Určitou roli sehrává také odvádění pozornosti od důkladného čtení řadou dalších nabídek vyplývajících z připojení zařízení k internetu. Paradoxem je, že právě důkladné čtení děti patrně nejlépe připraví na to, aby později uměly dobře číst povrchně – při vyhledávání, orientačním čtení nebo čtení zběžném (angl. *scanning*).

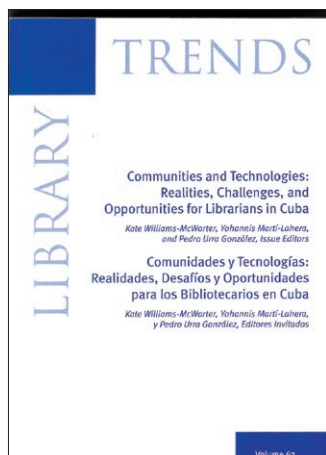
V mezinárodním průzkumu PISA (Programme for International Student Assessment, tj. Program pro mezinárodní hodnocení žáků), v němž se kromě čtenářské gramotnosti zkoumají i matematické a přírodovědné dovednosti a jehož se účastní patnáctiletí žáci ze zemí OECD, se od roku 2009 měří i čtení z obrazovky. Bylo mj. zjištěno, že zatímco omezené používání počítačů ve školách může být lepší než to, když počítače nejsou používány vůbec, jejich častější používání ale vede k výrazně horším studijním výsledkům. Nedá se tedy říci, že by větší investice do digitálních technologií vedly k lepším výsledkům studentů v oblasti čtenářských, matematických a přírodovědných dovedností.

Výzkum PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study, tj. Mezinárodní šetření čtenářské gramotnosti), který se provádí již od roku 2001 a kterého se účastní desetileté děti, dokládá, že děti (i jejich rodiče) stále méně čtou knihy. K těmž výsledkům dochází i průzkum PISA zaměřený na starší věkovou kategorii. Důvodem může být skutečnost, že děti a mládež tráví více času v digitálním prostoru a na čtení jim prostě nezbyvá čas. Ač digitální zařízení čtení knih také umožňují, jenom málokdo je ke čtení skutečně využívá. Jestliže také stále méně rodičů čte knihy, děti je v tomto směru nevidí jako svůj vzor. Čtou-li rodiče na digitálních zařízeních knihy, děti nemají šanci rozpoznat, zda se věnují této aktivitě nebo např. prohlížení statusů na Facebooku. Stále se ukazuje, že mají-li rodiče dítěte doma knihovnu, lze předpokládat úspěch dítěte ve škole. Jinými slovy rodiny, v jejichž domácnosti se nacházejí knihovny, lépe připravují děti na čtení než rodiny, které upřednostňují digitální zařízení.

Již výzkumy z předdigitální doby dokládají kladný vliv čtení knih na plynulost čtení, porozumění textu i slovní zásobu. Výzkum čtenářských dovedností dětí od jedenácti do patnácti let ukázal, že čtení v digitální podobě ke zlepšování čtenářských dovedností nevede. Vezmeme-li v úvahu chatování a psaní e-mailů, můžeme konstatovat, že tyto texty jsou kratší a mají blíže k mluvenému jazyku než k jazyku psanému.

Všichni lidé se rodí se schopností se učit. K tomu, aby se tato schopnost mohla rozvinout, je kompetentní dospělý (rodič nebo učitel) lepší než notebook nebo Google. Rozvinutí čtenářských dovedností je pak nutným předpokladem k tomu, aby se s využitím textů děti uměly samy učit.

Čtení tištěných knih je pro děti, které se teprve učí číst, přínosnější než čtení z obrazovky. Je vhodné se zamyslet nad tím, že i starší technologie (např. právě tištěný text) mohou mít ve srovnání s technologiemi novými určité výhody.

ARMAS, Maricela Corvo de. The Library Improving Life for Older Adults [Knihovny pomáhají zlepšovat život seniorů]. *Library Trends*, 2019, 67(4), 630–641. ISSN 0024-2594.

Jádrem článku jsou fakta i úvahy o úkolech veřejných knihoven v oblasti péče o starší, nemocné nebo hendikepované osoby a zpráva o výzkumu na toto téma. To je podáno v širokém kontextu kubánských realit. Obsažnost není na škodu, protože Kuba je svým způsobem málo známou zemí.

Kuba doznala od revoluce značných proporcí změn ve struktuře obyvatelstva. Stala se s 18,3 % populace nad 60 let (v r. 2025 se očekává 25 %) nejstarší zemí Latinské Ameriky. Lze to vidět pozitivně jako doklad, jak se zvýšila dostupnost a úroveň zdravotní péče, která je na Kubě chápána jako lidské právo. Na druhé straně přináší stárnutí populace obvyklé problémy, které známe i u nás. Kubánci považují za klíčové vytvářet podmínky, aby se život nejen prodlužoval, ale aby ho lidé prožívali ve zdraví a šťastně. V r. 1995 byl zahájen Program péče o seniory (v článku je důsledně užíván termín starší dospělí). Vychází z názoru, že i neblahé genetické dispozice lze alespoň do jisté míry ovlivnit aktivním způsobem života, dobrou náladou, humorem, prevencí osamělosti a deprese. Důležitou roli hraje prostředí s ekologickými, socioekonomickými a kulturními vazbami.

Z toho plynou úkoly pro společnost, v první řadě pro zdravotnictví. Zároveň je to úkol jak stvořený pro knihovny. Ty při přípravě svých programů spolupracují mj. s různými zařízeními pro seniory. Na Kubě je 240 *Casas de Abuelos* (Domy pro prarodiče) určených k dennímu pobytu v době, kdy rodiny seniorů jsou mimo dům v práci. Spíš než o „pohlídání“ jde o to, aby senior měl společnost a necítil se osamělý. Dále je k dispozici 146 *Hogares de ancianos* (přibližně naše domovy seniorů) pro ty, kteří nemají rodiny, a 31 *Hogares de Impedidos* (Domovy pro hendikepované).

Knihovny hrají na Kubě významnou osvětovou roli už od porevoluční velké kampaně proti negramotnosti. Dnes tam působí 397 veřejných knihoven a péče o seniory je prioritou v jejich komunitních funkcích.

Autorka to demonstruje na příkladu své domovské knihovny v San Antonio de los Baños, městě s téměř 50 000 obyvateli v provincii v blízkosti hlavního města. Provincie je známa pěstováním tabáku a vzácnou přírodou, její součástí je i chráněná krajinná oblast. Knihovna s 16 zaměstnanci byla založena v r. 1975, vlastní 32 324 knih a má 1 322 registrovaných čtenářů. Je otevřena denně kromě neděle od 9 do 18 hod. Průměr-

ně do ní přijde 52 uživatelů za den. Svou kulturní a informační činností je pilířem tamní komunity. Přípravuje programy pro zájemce všech věkových skupin a spolupracuje přitom s kulturními institucemi, školami a zdravotnickými zařízeními. Zajímavá je např. osvětová činnost pro ženy s problémovým těhotenstvím.

Autorka se v knihovně v San Antonio de los Baños věnuje výzkumu a organizuje kulturní projekty pro děti, mládež a seniory. Připravila výzkum ověřující účinnost programů pro seniory. Ověřovala i již zmíněnou hypotézu, že se duševní a fyzické zdraví může zlepšit díky pobytu ve společnosti a aktivní činnosti.

Respondenty k přípravné studii vytipovala ze vzorku obyvatel provincie sestaveného v součinnosti s lékaři a statistickým úřadem, ale též díky náhodným setkáním v parcích a na ulicích. Dotazovaní udávali psychické a/nebo fyzické potíže. Výsledky jsou uvedeny v tabulce v textu článku. Následně autorka navštívila celkem 63 domácností seniorů v blízkém okruhu knihovny. 18 osarších lidí získala do jednoho z běžných programů knihovny, seniorské skupiny, která s tímto přírůstkem dosáhla počtu 44 členů. Šesti z nich bylo mezi 80 a 86 lety, ostatním mezi 58 a 78 lety. Skupina se věnovala tréninku paměti i zdolávání obtížných životních situací, poslechu „retro“ písní, tanci, zpěvu apod. Scházela se jednou týdně. K tomu se někteří členové účastnili i dalších pravidelných programů knihovny, např. tanečních soutěží, komentované prohlídky muzea a různých kulturních pořadů.

Po třech měsících autorka zopakovala rozhovory se oslovenými seniory. Potvrdilo se, že jejich zapojení do společenských aktivit mělo příznivý vliv na jejich psychické i fyzické zdraví. Neukázaly se žádné negativní následky. Autorka cituje několik odpovědí a uvádí konkrétní příklady. Např. jedna účastnice s neurotickými problémy a depresí, pro které byla i hospitalizována, si osvojila relaxační techniky a mohla vysadit prášky na spaní. V jiném případě se dokonce zmírnily potíže vyvolané diabetem.

Výzkum potvrdil, že knihovny mohou zapojením seniorů do sociálních aktivit pozitivně ovlivnit jejich zdravotní stav a posílit působení zdravotních a dalších institucí.

REDING, Jean-Marie. Alles toll im EU-Vergleich, oder? Was fehlt Deutschland eigentlich? [Je při srovnání s EU všechno skvělé? Čeho se Německu nedostává?]. BuB Forum Bibliothek und Information, 2019, 71(8–9), 476–479. ISSN 1869-1137.

Porovnání evropských knihovnických struktur: co mají evropské země v knihovnictví společného a čím se liší?

V názvu článku je sice zmíněna Evropská unie, ale do porovnání jsou zahrnuty i některé země mimo ni. Autor nepodává důkladný a podrobný rozbor, nýbrž přehled zajímavých témat. Klade určitý důraz na situaci v Německu a ptá se, co může scházet v knihovnických strukturách této země, která vždy výrazně ovlivňovala knižní kulturu. Může být Německo kulturní, knihovnickou velmocí evropského kontinentu?

Východiskem autorových úvah je kniha *Les bibliothèques en Europe* (Knihovny v Evropě) z r. 2013, která následovala úžeji zaměřenou knihu *Les Bibliothèques publiques en Europe* (Veřejné knihovny v Evropě) z r. 1992. Kniha nebyla přeložena do angličtiny nebo němčiny (a dodejme, že ani do češtiny – pozn. překl.). Článek není recenzí, autor je knihou spíš inspirován a shrnuje problémy, ke kterým ho četba přivedla.

Začíná *terminologií*. V mnohojazyčné Evropě se rozdílně chápou některé pojmy, což je často způsobeno legislativou. Hned základní termín „veřejná knihovna“ je v některých zemích pojímán spíš jako „veřejně přístupná knihovna“. To je případ Česka a zároveň Polska, Slovenska a Bulharska. V terminologii se odráží i to, v jaké míře ovlivňuje činnost veřejných knihoven stát a regionální vlády. Ovlivňuje ji i otázka, kým jsou financovány obecní knihovny (státem, regiony, obcemi, různými speciálními nadacemi a institucemi), zmíněna je „veřejná státní knihovna“ v Portugalsku.

Rozdíly najdeme i v dalších aspektech.

Knihovní zákon platí někde pro všechny typy knihoven (Bulharsko, Maďarsko a Slovinsko), jinde jen pro některé z nich. Veřejných knihoven se týká zákon v Dánsku, Belgii, Česku, Řecku, Británii, Lucembursku, Rumunsku, Slovensku a pobaltských státech. Zákony mj. rozdílně ukládají povinnost zakládat knihovny. Např. ve Španělsku mají povinnost zřídit knihovnu obce nad 5 000 obyvatel, v Rumunsku nad 25 000 obyvatel. Ve Finsku, Lucembursku, Norsku a Rumunsku se povinnost zřídit knihovnu vztahuje též na základní a střední školy. Pestrá je *struktura knihovních centrál, center a ústředních institucí*. Německo mělo v minulosti DBI – Deutsches Bibliotheksinstitut, který je zřejmě stále postrádán. V jiných zemích Evropské unie plní podobné úkoly různé instituce s různými názvy. Liší se i jejich přesné zaměření. Mohou se zabývat koordinací knihoven jednoho typu; např. veřejných knihoven (Finsko) nebo knihoven se vzácnými fondy (Francie). Činnost Ústředního institutu pro souborný katalog italských knihoven pokládá autor za dobrý námět pro Německo, v němž je budováno několik regionálních souborných katalogů. V některých zemích fungují agentury pro rozvoj knihovnictví, případně specializovaná oddělení ministerstev (Dánsko, Norsko, Švédsko). Některé země mají vlastní centrum pro *knihovnickou statistiku* (např. Řecko), někde ji zajišťuje příslušný statistický úřad. V Portugalsku není právě vedena žádná statistika, ve Španělsku v intervalu dvou let. V Itálii jsou do statistického sledování zařazovány jen nejvýznamnější veřejné knihovny.

Ani *národní knihovny* nejsou chápány jednotně. To, že jeden stát má dvě i více národních knihoven, není specialitou Německa. Je tomu tak i Itálii a svým způsobem i ve Francii, Británii má národní knihovny dokonce tři, Rumunsko čtyři. K některým jsou přidružena různá národní centra. Ve Slovinsku hned tři: pro rozvoj knihovnictví, knihovnické vzdělávání a pro konzervaci. V Maďarsku je součástí národní knihovny Knihovnický institut (Könyvtári Intézet), v Británii British Newspaper Library. Národní knihovna mnohde plní i jiné než obvyklé úkoly: např. v Polsku je koordinačním místem pro 16 regionálních knihoven, v Norsku je hlavní agenturou pro rozvoj knihovnictví. Nejvíce funkcí údajně plní Litevská národní knihovna Martyna Mažvyda: ústřední vědecká a ústřední veřejná knihovna, parlamentní knihovna, ústředí knihovnické statistiky, ústředí pro dohled nad knihovní infrastrukturou ústředního katalogu, agentura ISSN-ISBN-ISMN, vzdělávací instituce, výzkumné koordinační centrum atd. Příkladů je v článku ještě víc.

Autor článku pracuje v Národní knihovně Lucemburska. Knihovnické vzdělání získal v Německu. K jeho profesním zájmům patří srovnávací knihovnictví. Je činný v mezinárodních organizacích a je předsedou Lucemburského svazu knihovníků, archivářů a dokumentačních (informačních) pracovníků ALBAD.

Pozn. red.: knihy, na nichž je článek založen, jsou dostupné pouze ve francouzštině. Lze si je půjčit v Knihovně knihovnické literatury Národní knihovny ČR:

Blin, Frédéric. *Les bibliothèques en Europe: organisation, projets, perspectives*. Paris: Éditions du Cercle de la librairie, ©2013. 340 s. Collection Bibliothèques.

ISBN 978-2-7654-1368-4.

Dostupnost: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000080157&local_base=KKL.

Poulain, Martine, ed. *Les Bibliothèques publiques en Europe*. Paris: Édit. du Cercle de la Libr., 1992. 367 s. Collection Bibliothèques. ISBN 2-7654-0494-1. Dostupnost: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000045306&local_base=KKL.

Zpracovala: PhDr. Linda Jansová, Ph.D., Mgr. Eva Bartůňková

JANSOVÁ, Linda, Eva BARTŮŇKOVÁ. Novinky zahraniční knihovnické literatury. *Knihovna: knihovnická revue*, 2019, **30**(2), 108–116. ISSN 1801-3252.